

โครงการ พิทักษ์มรดกสยาม

บันทึกการเสวนาทางวิชาการ

เรื่อง “กรุงรัตนโกสินทร์:
วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้”

Summary of the forum

“**Krung Rattanakosin:
Yesterday, Today, Tomorrow**”

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔

ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

27 May 2011, at the The Siam Society

บทสรุปการเสวนา

เรื่อง “กรุงรัตนโกสินทร์: วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้”

วันศุกร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๓๐ - ๑๘.๓๐ น.

ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

โครงการพิทักษ์มรดกสยาม

เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา
เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
องค์บรมราชูปถัมภก ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

๙๐

Summary of the forum

“Krung Rattanakosin: Yesterday, Today, Tomorrow”

27 May 2011
at the The Siam Society
1.30 – 6.30 p.m.

A Siamese Heritage Protection Program

to Commemorate the 84th Royal Birthday Anniversary of
His Majesty King Bhumibol Adulyadej

Patron of The Siam Society Under Royal Patronage

ผู้สนับสนุนโครงการ

Bangkok Post

บทสรุปการเสวนา

เรื่อง “กรุงรัตนโกสินทร์: วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้”

วันศุกร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๓๐ – ๑๘.๓๐ น.

ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

โครงการพิทักษ์มรดกสยาม

เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา

เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

องค์บรมราชูปถัมภ์ ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

กล่าวเปิดงานเสวนาโดย

นางไพไลพรรณ สมบัติศิริ

นายกสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

ปาฐกถาำนำโดย

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. วิษณุ เครืองาม

อุปนายกลำดับที่ ๑ ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

บทนำ

อนาคตของกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เปิดตัวโครงการพิทักษ์มรดกสยาม เริ่มด้วยกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกของชาติซึ่งจะจัดให้มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง หัวข้อการสัมมนาครั้งที่หนึ่งว่าด้วยเรื่อง “กรุงรัตนโกสินทร์: วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้” เป็นการเปิดปฐมบทของโครงการด้วยกรุงรัตนโกสินทร์ ในฐานะเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตชีวา และเปี่ยมความหลากหลายที่สุดแห่งหนึ่งในทวีปเอเชีย แต่ก็ยังเป็นเมืองที่มีประเด็นการอนุรักษ์และพัฒนาที่ย่างยากซับซ้อนมากมาย อันเกิดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม ซึ่งบางครั้งก็มีความเห็นไม่ลงรอยกัน

โครงการพิทักษ์มรดกสยามขอขอบคุณอย่างยิ่ง ต่อทุกความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิผู้เข้าร่วมการเสวนาและผู้ดำเนินรายการ คณะกรรมการโครงการได้นำเสียงที่บันทึกจากการเสวนาทั้งหมดไปรวบรวมถ้อยแถลงออกมาเป็นบทสรุปความคิดเห็นในเอกสารฉบับนี้ เป็นธรรมดาอยู่เองที่การเสวนาย่อมมีความขัดแย้งทางความคิด และมุมมองที่ต่างกัน แต่บทสรุปในที่นี้มุ่งผลาน

ใจความสำคัญ ซึ่งปรากฏในวงเสวนาออกมาในรูปของบทบรรยาย อันต่อเนื่อง โดยมีได้โยงความคิดเห็นหรือข้อมูลใดกลับไปถึงตัวผู้ร่วมเสวนาอย่างเจาะจง ผู้ที่สนใจอยากทราบรายละเอียดความคิดเห็นของผู้ร่วมเสวนาแต่ละท่าน สามารถอ่านบทเสวนาทั้งหมดได้ที่เว็บไซต์ของโครงการ www.siamese-heritage.org เช่นเดียวกับปาฐกถาเปิดโครงการโดย ดร.วิษณุ เครืองาม อุปนายกลำดับที่ ๑ ของสยามสมาคมฯ ซึ่งเล่าถึงภูมิหลังของกรุงรัตนโกสินทร์นับแต่แรกเริ่ม ก็สามารถหาอ่านได้ที่เว็บไซต์ของโครงการเช่นกัน นอกจากนี้ คณะกรรมการโครงการยังขอขอบคุณนายวิษณุ เอื้อชูเกียรติ สมาชิกสยามสมาคมฯ และกรรมการโครงการพิทักษ์มรดกสยาม ผู้สละเวลาและแรงงานในการทำทสรุปรงานเสวนาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษมา ณ ที่นี้ด้วย

จากการพิจารณาเนื้อหาของการเสวนา บวกกับ ความเห็นที่เกิดจากการไปทัศนศึกษาชุมชนกะตี่จิ้น ซึ่งจัดขึ้นเนื่องในการเสวนาครั้งนี้ คณะกรรมการโครงการได้เรียบเรียงเป็นชุดข้อสรุปและคำแนะนำบางประการ เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นดังนี้

- คุณค่าและความน่าสนใจของกรุงรัตนโกสินทร์
เกิดจาก

- ประวัติศาสตร์กว่าสองศตวรรษ
  - พระราชวัง วัด มัสยิด สถานที่ราชการ ถนน และอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่
  - ความหลากหลายของชุมชน ซึ่งต่างก็มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ทั้งโดยชาติพันธุ์ ตำแหน่งในเศรษฐกิจและในสังคม ประเพณี และสถาปัตยกรรมชาวบ้าน และ
  - ทิวทัศน์ขัดแย้งระหว่างตึกแถวแบบจีน วัดแบบไทย อาคารสำนักงานแบบโคโลเนียล และพื้นที่สาธารณะแบบบารอกของยุโรป ซึ่งล้วนตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันทั้งสิ้น สร้างความดึงดูดใจให้แก่เมือง
- ประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นตามพระราชดำริเพียงส่วนหนึ่ง ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติเพื่อตอบสนองวิวัฒนาการของชุมชนเมือง
- งานอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นทางการในอดีต มักห่อหุ้มความสนใจให้แก่อนุสาวรีย์ขนาดใหญ่หรือสถานที่สำคัญของราชการมากเสียจนละเลยการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมชาวบ้าน ขำรงชีวิตความ

เป็นอยู่ที่หลากหลายของชุมชนต่างๆ และการรักษา
 วัฒนธรรมนามธรรม ทั้งๆที่ความจริง ความ
 อลังการและคุณค่าที่แท้ของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น อยู่
 ที่การผสมผสานสถานที่สำคัญอันโอฬาร และพื้นที่
 สาธารณะ ไม่ว่าจะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหรือที่เป็น
 ของประชาชน เข้ากับการดำเนินชีวิตของชุมชนใน
 พื้นที่ ซึ่งสามารถหลอมรวมวิถีชีวิตแบบประเพณี
 เข้ากับความเป็นอยู่สมัยใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์
 ได้อย่างมีสีสัน การผนวกชุมชน วิถีชาวบ้าน และ
 สมบัตินามธรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ เข้ามาอยู่ใน
 กระแสหลักของการอนุรักษ์อย่างเต็มที่ จะเกิดขึ้นได้
 ก็ต่อเมื่อกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนากรุง
 รัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสำรวจภูมิ
 ทัศน์วัฒนธรรมอย่างละเอียดถี่ถ้วน ตามมาตรฐาน
 แนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในระดับสากล แม้ว่าผู้มีส่วนได้
 ส่วนเสียทุกฝ่ายจะเห็นพ้องต้องกันว่า ความร่วมมือ
 ของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการอนุรักษ์และ
 พัฒนา ถึงกระนั้น แต่ละฝ่ายต่างก็มองผลของความ
 ร่วมมือที่ผ่านมาต่างกัน แม้แต่แนวทางอนาคต เช่น
 ทัศนคติต่อปัญหาชุมชนป้อมมหากาฬ ดังนั้น

แนวปฏิบัติในประเด็นความร่วมมือของชุมชน และ
วิธีจัดการความขัดแย้งที่ให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์
อันชอบธรรมของทุกฝ่าย ล้วนเป็นเรื่องที่ต้องตกลง
กันให้ได้

- ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีแผนพัฒนาพื้นที่
กรุงรัตนโกสินทร์เกิดขึ้นหลายแผน แต่ละแผน
อย่างมากประสบความสำเร็จเพียงบางส่วน
วิสัยทัศน์แบบองค์รวมสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ในปี
๒๕๗๕ อันเป็นวาระครบรอบ ๒๕๐ ปีแห่งการ
สถาปนา พระนคร ควรได้รับการเห็นชอบจากผู้มี
ส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย และมาพร้อมกับแผน
- ปฏิบัติการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลการสำรวจ
ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังเสนอไว้ข้างต้น ทั้งแผนและ
วิสัยทัศน์ที่จะเกิดขึ้นนี้ย่อมกำหนดคุณค่าเชิงมรดก
ของกรุงรัตนโกสินทร์ส่วนที่จะถูกเลือกอนุรักษ์ ใน
ขณะเดียวกันก็จะรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับ
ความต้องการของชุมชน ที่จะพัฒนาไปตาม
ธรรมชาติกับวิถีชีวิตสมัยใหม่
- สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพยายามสร้างแผนกำหนด
อนาคตกรุงรัตนโกสินทร์ที่ผ่านมาในอดีตต้อง

ล้มเหลวคือ เขตอำนาจทับซ้อนของหน่วยราชการ
 ต่างๆ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
 และศาสนจักร ในพื้นที่เดียวกัน ทำให้เกิดความ
 ยุ่งยากในการประสานงาน การจัดตั้งคณะกรรมการ
 อนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า
 ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อปี ๒๕๔๑ ไม่ได้
 ช่วยขจัดปัญหานี้ บทบาทและองค์ประกอบของ
 คณะกรรมการ จึงควรได้รับการทบทวนปรับปรุง
 หรืออาจจัดตั้งกลไกประสานงานที่ได้ผลมากกว่า
 ขึ้นมาทำหน้าที่แทนคณะกรรมการ ความเร่งด่วน
 ของการพัฒนาแผนสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทวี
 ความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อกระทรวงใหญ่หลายกระทรวง
 ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชนในกรุง
 รัตนโกสินทร์ย้ายออกไปนอกพื้นที่ วิถีชีวิตชุมชนจึง
 ได้รับผลกระทบอย่างหนัก และยิ่งส่งผลไปถึงวัด
 จำนวนมากซึ่งพึ่งพาชุมชนอีกทอดหนึ่งด้วย

- การท่องเที่ยว เป็นส่วนสำคัญสำหรับแผนอนุรักษ์
 มรดกวัฒนธรรมไม่ว่าที่ไหน แต่การท่องเที่ยวไม่ควร
 เป็นเหตุผลหลักของแผนอนุรักษ์ใดๆ เป้าหมายของ
 การอนุรักษ์มรดกกรุงรัตนโกสินทร์คือประชาชนชาว

ไทย ไม่ใช่นักท่องเที่ยว ข้อเสนอเช่นหอคอย
Bangkok Eye หรือการเปิดทางเดินเลียบแม่น้ำ
เจ้าพระยา ล้วนเสี่ยงต่อการบิดเบือนภาพ
ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของชีวิตในพื้นที่ มรดกของ
ชาติจะถูกลดความสำคัญ ในขณะที่นักท่องเที่ยวเอง
ก็จะได้ไม่ประสบการณ์ที่คุ้มค่า

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะดังกล่าวมานี้ เป็นความคิดเห็น
ของคณะกรรมการโครงการพิทักษ์มรดกสยาม โดยไม่เกี่ยวข้องกับ
สยามสมาคมฯ คณะกรรมการ หรือสมาชิก หรือผู้ร่วมเสวนาใน
รายการ กรุงรัตนโกสินทร์: วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้ แต่อย่างใด

ผู้เข้าร่วมเสวนา

ดร. วรสิทธิ์ ตันตินิพันธ์กุล

นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

นายขุนพล พรหมแพทย์

รองผู้อำนวยการ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

นายเขมทัต วิศวโยธิน

หัวหน้าฝ่ายอาวุโส ฝ่ายบริหารงานอนุรักษ์

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

นางมณฑิรา หรยางกูร อุหากุล

ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม

องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

(UNESCO)

ผู้เข้าร่วมเสวนา

ผศ. ดร. ยงวิศร์ พิมลเสถียร

อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และ นายกสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ
(ICOMOS Thailand)

นางอรศรี ศิลปี

ประธานประชาคมบางลำพู

ดำเนินการเสวนาโดย

นายสุภาพ คลีขจาย

นักสื่อสารมวลชนอิสระ

คำกล่าวต้อนรับของนางพิไลพรรณ สมบัติศิริ

ท่านวิทยากร ผู้ดำเนินรายการ ผู้ร่วมเสวนา ทุกท่าน ดิฉันรู้สึกเป็นเกียรติ และมีความยินดียิ่ง ที่ได้เป็นผู้กล่าวเปิดงานเสวนา เรื่อง “กรุงรัตนโกสินทร์: วันวาน วันนี้ พรุ่งนี้” ซึ่งเป็นกิจกรรมแรกของ โครงการ พิทักษ์มรดกสยาม เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์บรมราชาปัทมภัก ของสยาม สยามคมในพระบรมราชาปัทมภัก

ท่านเคยถามตัวเองไหมว่า สิ่งที่เราท่านได้มีโอกาสชื่นชม และภูมิใจในความ เป็นชาติ เป็นตัวตนของเราทุกวันนี้เป็นผลมาจากอะไร ทั้งหมดเพราะต้นตระกูลของเรา สร้างขึ้นและรักษามาให้ ดังนั้น ก็ควรจะถึงเวลาของเราทุกคนแล้ว ที่ต้องเสริมสร้างและดูแลรักษาเพื่อส่งต่อให้ลูกหลานเราในรุ่นต่อไป

หากเราใช้วัฒนธรรมนำหน้าการเมือง วันนี้เราอาจไม่ต้องมาเสียเวลาเรื่อง เขาพระวิหาร ต่างชาติจะได้รู้จักประเทศไทย มากกว่าอาหารไทย หรือโสเภณีไทย เราคงอยากเห็นรัฐบาลใหม่ มาจัดการวัฒนธรรมชาติอย่างแท้จริง จริงใจ คิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อนำมาซึ่งวิชาชายังให้เกิดมิตรภาพ อันเป็นคำขวัญของสยาม สยามคมฯ

หัวข้อของการเสวนาในวันนี้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่บริเวณ กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีโครงการหลาย ๆ โครงการกำลังจะเกิดขึ้น ชวนให้คิด ว่าวันนี้ เราจะทำอะไรกับพื้นที่ตรงนี้ ในอนาคตลูกหลานเรา จะได้เห็นอย่างที่เราเห็นหรือไม่ สยามสมาคมฯ ประสงค์จะดึงความสนใจของคนไทยทุกคน ทุกอาชีพ ทุกวัย ไม่ว่าจะคุณอยู่ในฐานะอะไร ให้เกิดประกายความคิด เกิดจุดเปลี่ยนในสังคม และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สร้างความผูกพันของผู้คนกับถิ่นฐานของตน รักและภูมิใจในความมีรากที่แน่น และภูมิใจในความเป็นสากลของคนไทย

ดิฉันในนามสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอขอบคุณวิทยากร และผู้ดำเนินรายการ ตลอดจนสื่อมวลชนทุกท่าน ที่สละเวลามาร่วมกันพิทักษ์มรดกสยาม ขอขอบคุณโฟโต้ยูไนเต็ด แกลเลอรี ที่ได้เอื้อเฟื้อภาพถ่ายกรุงรัตนโกสินทร์ มาจัดนิทรรศการ โดยเฉพาะผู้สนับสนุนหลักของโครงการ คือ บริษัท โปสต์ พับบลิชซิ่ง จำกัด และธนาคารธนชาต

ท้ายที่สุดนี้ ดิฉันหวังว่าจะได้เห็นโครงการพิทักษ์มรดกสยาม เป็นจุดเริ่มของ ความร่วมมือร่วมใจ ให้ทุกท่านได้ปกป้องดูแลความเป็นชาติที่เราภูมิใจ ให้ลูกหลานสืบไป

บทสรุปการเสวนา

ความหมายของ ‘กรุงรัตนโกสินทร์’

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และ
พัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖

‘กรุงรัตนโกสินทร์’ หมายความว่า

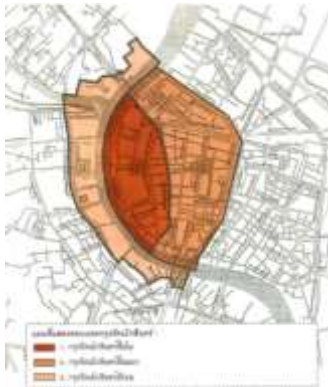
(1) บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในตามข้อบัญญัติ
กรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้
หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณ
กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ในท้องที่แขวงพระบรมมหาราชวัง เขต
พระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๒๘

(2) บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกตามข้อบัญญัติ
กรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้
หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณ
กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาด
ยอด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้า แขวง
ราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๓๐

(3) บริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ตาม
 ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง
 ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภท
 ภายในบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ในท้องที่
 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด แขวงอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช
 เขตบางกอกน้อย แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ แขวงวัด
 กัลยาณ์ เขตธนบุรี และแขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน
 กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๓๕

- (4) บริเวณอื่นที่ติดต่อกับหรือเกี่ยวข้องกับบริเวณตาม (1)
 (2) หรือ (3) ตามที่คณะกรรมการกำหนด

วันวาน

กรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีสถานะเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย เมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี โปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรี ข้ามมาอยู่ทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก เพราะสะดวกต่อการสัญจรและขยับขยาย มีการสร้างกำแพงป้อม ค่าย และคูรอบเมืองสำหรับพระนครแห่งใหม่

ภารกิจในการสร้างราชธานีแห่งใหม่ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการฟื้นจิตใจประชาชนที่บอบช้ำจากศึกพม่า ให้กลับเป็นปกติ สิ่งใดที่มีในกรุงศรีอยุธยาเดิม ก็ให้มีขึ้นใหม่ทั้งหมดในกรุงรัตนโกสินทร์ โดยตั้งชื่อเหมือนกัน เช่น คลองมหานาค ภูเขาทอง เป็นการเรียกขวัญกำลังใจ ด้วยเหตุนี้ ความเจริญจึงเกิดขึ้นเพราะคนเชื่อมั่นในพระนคร

ผู้คนหลังไหลมาอยู่ในพระนครมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ เมืองขยายออกไปนอกชานพระนครซึ่งปัจจุบันเป็นย่านนางเลิ้ง พระที่นั่งอนันตสมาคม หัวลำโพง ถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการสร้างถนนเจริญกรุง ส่วนนอกกำแพงพระนครก็ตัดถนนสีลม รัชกาลที่ ๕ ทรงแนะนำให้เจ้านาย ขุนนาง ทำบุญด้วยการสร้างสะพาน

ทำถนน ทำให้ผู้คนหลังไหลเข้ามาอยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์มากขึ้น แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ควบคุมได้ไปจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๖-๗

หลังสร้างกรุง ๕๐ ปี พระสังฆราชปาลเลอแก้วซ์ ได้บันทึกว่า บางกอกทั้งฝั่งธนบุรีและฝั่งกรุงเทพฯ มีแม่น้ำคั่นกลาง อุดมสมบูรณ์ชุ่มด้วยต้นหมากรากไม้ มองไปทางไหนเห็นยอดมัสยิด เจดีย์ ยอดโบสถ์โผล่ขึ้นเป็นระยะๆ ตึกรามบ้านช่องสูงไม่เกิน ๒ ชั้น เป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป จีน อินเดีย มีอยู่ทั่วไป ถนนกว้างใหญ่ พาหนะมีน้อย ในแม่น้ำมีเรือแจวจอดอยู่ประมาณหนึ่งพัน เป็นเมืองน่าอยู่

เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์มีอายุ ๑๕๐ ปี ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ฝรั่งเศสคนหนึ่งเขียนไว้ว่า เวนิซตะวันตกแห่งนี้เจริญไม่แพ้เซี่ยงไฮ้ ไช่จง และหลายเมืองในยุโรป บ้านเรือนของชาวไทยสมัยก่อน ถ้าไม่อยู่ในเรือนแพก็อยู่ในสวน และอิงอาศัยน้ำตลอดเวลา การสร้างบ้านเรือนมักทำใต้ถุนสูง พอถึงหน้าน้ำหลาก น้ำก็พัดพาสิ่งสกปรกใต้บ้านไปหมด คนไทยเริ่มขึ้นบก เปลี่ยนจากบ้านใต้ถุนสูงมาอาศัยบนพื้นดินเมื่อแรกมีตึกแถว เริ่มจากตึกแถวย่านท่าช้าง หน้าพระลาน ท่าเตียน

วันนี้

ขอบเขตและการอนุรักษ์

ในพื้นที่ ๕.๘ ตารางกิโลเมตร ของกรุงรัตนโกสินทร์ มีวัดหลวงสำคัญ ๓๐ วัด วัดราชบูรณะ ๑๖ วัด มีมัสยิด ๓ แห่ง และโบสถ์คริสต์ ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ รองลงมาคือวัดหลวง และ กทม. ซึ่งเป็นผู้ดูแลสาธารณูปโภค

การอนุรักษ์พื้นที่ขนาดใหญ่เช่นนี้ จำเป็นต้องมีแผนอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งเริ่มต้นครั้งแรกจากการประกวดแบบพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์เมื่อปี ๒๕๒๕ และพัฒนาต่อเนื่องมาจนเป็นแผนอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี ๒๕๓๕ ซึ่งแบ่งการอนุรักษ์เป็น ๒๐ โครงการย่อย และต่อมามีแผนตามมาอีก ๑๒ แผน แผนซึ่งนับได้ว่าสำเร็จลุล่วงมีเพียง ๒ แผน คือแผนอนุรักษ์พัฒนาในซอยเลิศพิศ และชุมชนท่าพระจันทร์ โดยความร่วมมือของชุมชน

การดำเนินการของฝ่ายราชการในการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๙ กระทรวงมหาดไทยได้ริเริ่มตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์

สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ภายในเขตกรุงเทพมหานคร มีหน้าที่หลักสามประการคือ อนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ ปรับปรุงสนามหลวง และออกนโยบายควบคุมการก่อสร้างอาคารที่จะทำให้ลายทัศนียภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาคณะกรรมการได้เปลี่ยนชื่อและขอบเขตความรับผิดชอบจนกลายเป็นคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์

ตามมติคณะรัฐมนตรี อาคารต่างๆ ของรัฐที่จะก่อสร้างในในพื้นที่ ๕.๘ ตารางกิโลเมตร ของกรุงรัตนโกสินทร์สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ว่าสอดคล้องกับกรุงหรือไม่ หากไม่มีความสอดคล้อง คณะกรรมการฯ มีอำนาจให้สำนักงบประมาณระงับการใช้งบประมาณก่อสร้าง

มติคณะรัฐมนตรียังได้กำหนดอาคารที่ไม่จำเป็น หมดวาระที่จะตั้งอยู่ให้ย้ายออกไปอยู่นอกกรุง แล้วดำเนินการให้เหมาะสมกับพื้นที่นั้น เช่นถ้าอาคารนั้นอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ให้เปิดเป็นพื้นที่สีเขียวริมแม่น้ำ ดังในกรณีของกรมการค้าภายในที่ย้ายออกไป แล้วใช้พื้นที่สร้างเป็นสวนนคราภิรมย์ หรืออาคารพักอาศัยของข้าราชการบริพาร หากหมดอายุก็ให้ย้ายไป รวมถึง

กองทัพเรือ ส่วนอาคารที่ไม่ได้อยู่ริมแม่น้ำบางแห่งก็กลายเป็นพิพิธภัณฑสถาน เช่น มิวเซียมสยาม

ที่มา : อ้างอิงจากเว็บไซต์มิวเซียมสยาม

ส่วนบริเวณเสาชิงช้า และบริเวณรอบๆ ได้ถูกกำหนดให้เป็นซิติฮอลล์ เป็นพิพิธภัณฑสถานและศูนย์รองรับแขกบ้านแขกเมือง ไม่ได้เป็นที่ทำงาน เพราะปัจจุบันข้าราชการกทม. ส่วนใหญ่ได้ย้ายออกไปทำงานที่ดินแดงแล้ว แผนอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์เริ่มต้นจากคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งปัจจุบันคือคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า มีรองนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน หน้าทีอย่างหนึ่งของคณะกรรมการฯ คือกลั่นกรองโครงการของรัฐบาล เพราะอยู่นอกเหนือความรับผิดชอบของกองอนุรักษ์ของ กทม. ซึ่งมีข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครควบคุมความสูงอาคารไม่เกิน ๑๐ เมตร

สำหรับที่ดินเอกชน (แต่ผังธนบุรีไม่ได้ถูกนับรวมในตอนแรก) เลขานุการโครงการคือสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม โดยสำนักงานฯ เป็นผู้ว่าจ้างมหาวิทยาลัยที่มีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบริษัทเอกชนเพื่อดำเนินการ

ในบริบทผังเมืองรวม กรุงเทพมหานครถือเป็นโซนชั้นในหนึ่งใน ๖ โซนของแผนการปรับปรุงผังเมืองรวม ซึ่ง กทม. ได้พยายามที่จะควบคุมพาณิชยกรรมขนาดใหญ่เช่นเทสโก้ คาร์ฟู แมคโคร โรงงานอุตสาหกรรม และอาคารพาณิชย์ที่สูงมาก โดยอนุญาตให้ก่อสร้างได้เพียงบางเขต เช่น บางลำพู วังบูรพา และวางแผนให้รถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินจากหัวลำโพงไปผังธนบุรี มีสถานีที่บริเวณเฉลิมกรุง และหน้าโรงเรียนวัดราชบพิตร

การปรับปรุงภูมิทัศน์

กทม. ได้ดำเนินการปรับภูมิทัศน์ในกรุงเทพมหานครได้แก่การปรับปรุงสวนสันติไชยปราการร่วมกับชุมชน และการพัฒนาปรับปรุงถนนราชดำเนินกลาง ด้านผ่านฟ้าได้ดำเนินการปรับปรุงลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ ร่วมกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ หลังจากรื้อถอนศาลาเฉลิมไทยออกไปแล้ว อีกด้านคือผังกรมประชาสัมพันธ์เก่า เป็นความรับผิดชอบของกรมธนารักษ์ ส่วนด้านป้อมมหากาฬยังมีปัญหาค้าง

ค้างอยู่ นอกจากนี้ยังได้จัดการบำบัดน้ำเสียแล้วปล่อยคืนสู่คูคลอง และอาจเริ่มใช้ประโยชน์จากน้ำในคูคลองเพื่อรดน้ำต้นไม้รอบกรุง เป็นบางส่วน

ที่มา: สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

<http://www.bma-cpd.go.th/cpd/sem28-2-05.htm> (accessed on: 23.06.2011)

สำหรับตึกแถวริมถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์นั้น ผู้เช่าตึกได้หมดสัญญาเช่า ๕๕ ปีไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ จากนั้นสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้ดำเนินการปรับปรุงตึกแถวเหล่านี้เอง โดยกำหนดที่จะเชื่อมต่อถนนเข้าสู่ชุมชน ปลุกต้นไม้เป็นแถวที่สองที่สาม และจะสร้างอุโมงค์คนเดินลอดใต้ถนน นอกจากนั้น ยังมีแผนต่อขยายเส้นทางของรถไฟฟ้าเข้ามาถึงบริเวณนี้ด้วย

งานฟื้นฟูและอนุรักษ์บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ นอกเหนือจากตึกแถวถนนราชดำเนิน คือการบูรณะปรับปรุงตึกแถวบริเวณถนนหน้าพระลานทั้งแถบ และการปรับปรุงตึกของกรมการค้าภายในที่อยู่ตรงข้ามหอประชุมทหารเรือ โดยได้รับความร่วมมือจาก กทม. จนสามารถทำเสร็จทันวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทอดพระเนตรเห็นทั้งพระเจดีย์สามองค์ วัดพระเชตุพนและตลอดพระบรมมหาราชวังในระยะที่ไม่มีใครเห็นมาก่อน

อาคารเก่าในกรุงรัตนโกสินทร์ยังมีองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ อีกหลายหน่วยงานช่วยดูแลอยู่ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประชาคมผู้อยู่อาศัย และเจ้าของที่ดินในพื้นที่ ช่วยกันดูแลอีกทางหนึ่งด้วย

ที่มา:<http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9540000061304>

(,accessed on:23.06.2011)

ประชาคมในพื้นที่

ในยุคปัจจุบัน ชุมชนในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์หลายกลุ่ม ได้เกิดความตื่นตัวในด้านการอนุรักษ์และปรับปรุงภูมิทัศน์แวดล้อม ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากแผนอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์มีลักษณะจากบนลงล่างทางเดียว ไม่มีการรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนตั้งแต่ต้น และเพราะในประเทศไทยยังไม่มีความคิดให้ทบทวนแผนตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงยังไม่เกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ในอนาคตอันใกล้ กรุงรัตนโกสินทร์อาจกลายเป็นเมืองร้าง เพราะการย้ายออกของสถานที่ราชการต่างๆ เพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยว โดยละเลยความเป็นจริงที่ว่าหน่วยราชการเหล่านั้นเคยเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน เมื่อหน่วยราชการถูกย้ายออกไป ชุมชนก็ขาดรายได้ การรักษาความงามความเก่าแก่ของกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้หมายความว่าต้องอพยพย้ายคนออกจากรัตนโกสินทร์กลายเป็นเมืองร้าง

ตัวอย่างความเคลื่อนไหวของประชาคมที่ช่วยกันรักษาความหมายของชุมชนแห่งนี้ คือชุมชนย่านบางลำพู ที่ร่วมกันอนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ซึ่งเจ้าของคือกรมธนารักษ์ จะรื้อถอนเพื่อสร้างสวนสาธารณะซึ่งชาวบ้านไม่ยอมได้ เพราะ

ชาวบ้านกำลังจะได้สวนสันติไชยปราการในปี ๒๕๔๒ อยู่แล้ว การเจรจาตกลงกันระหว่างชุมชน กทม. กรมศิลปากร และ กรมธนารักษ์สามารถหยุดการรื้อถอนได้สำเร็จ และปัจจุบันตึกนั้นก็ยังคงดำรงอยู่ (แม้จะมีได้รับอนุญาตให้นำมาใช้ประโยชน์ก็ตาม)

ภายในชุมชนบางลำพู ยังมีการสอดส่องดูแลสถานะแวดล้อมของชุมชนเองด้วย มีความพยายามฟื้นฟูคลองบางลำพูกันเอง โดยการใช้น้ำชีวภาพเทลงคลองทุกๆ ๑๐ วัน แต่ไม่สำเร็จ เพราะคลองตันเขินมานาน ไม่ได้ลอกมา ๔๐ ปีแล้ว ต้องเริ่มจากการลอกคลองก่อน และจึงได้ทราบทางเดินริมน้ำแม่ น้ำเจ้าพระยาริมน้ำบางลำพู โดยเฉพาะทางเดินริมน้ำหลังสำนักงาน FAO กำลังมีปัญหาเรื่องคนไร้บ้านมาอาศัยอยู่ ทำให้เกิดความสกปรก และไม่สามารถไล่ไปได้

ประชาคมอื่นในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ที่เริ่มมีการพัฒนา และมีความเคลื่อนไหวในเชิงอนุรักษ์ ยังมีย่านตลาดวัดสุวรรณาราม ซึ่งอยู่ในการดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และชุมชนหัตถกรรมที่อยู่ในประวัติศาสตร์คู่กับกรุงรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่แรก อาทิ บ้านหม้อ บ้านบาตร บ้านขมิ้น

พ รุ่ ง นี้

การอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเรื่องที่ต้องการความร่วมมือกันของทุกฝ่ายในสังคม ตั้งแต่ระดับรัฐบาลถึงระดับชุมชน ตัวอย่างความร่วมมือที่จะเกิดผลในอนาคต คือความร่วมมือของกรมศิลปากรกับ กทม. เพื่อเสนอบางส่วนของกรุงรัตนโกสินทร์ คือริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาจากท่าวาสุกรี ถึงสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ (สะพานพุทธ) รวมถึงพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฟาก เช่น วัดอรุณราชวราราม และสถานที่ประวัติศาสตร์อื่นๆ เป็นมรดกโลก ขณะนี้ขั้นตอนต่างๆ อยู่ในขั้นดำเนินงาน

ปัญหาน้ำท่วม ยังคงเป็นปัญหาสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ และในระยะยาว การจัดการป้องกันน้ำท่วมจะต้องทำควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ ในการเสนอพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นมรดกโลก เชื่อกันน้ำท่วมจะทำการให้ปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำเจ้าพระยาไม่สมบูรณ์ เพราะเสียภูมิทัศน์ที่สวยงาม ฉะนั้น พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาบางส่วนจึงจะไม่มีเขื่อน และ กทม. ได้เสนอต่อยูเนสโกว่า บางส่วนที่กันเขื่อนไม่ได้ กทม. จะใช้กระสอบทรายกันตามฤดูกาล

หากมองต่อไปไกลถึงช่วงฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๕๐ ปี ก็น่าจะมีโครงการใหม่ๆ ที่ทุกภาคส่วนร่วมกันพัฒนาปรับปรุงพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เกิดขึ้นอีกมากในอนาคต

หลักการและข้อเสนอแนะ

การจัดการพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากการปรับปรุงอาคารแล้วยังหมายถึงการทำให้ทุกอย่างในกรุงรัตนโกสินทร์ เคลื่อนไหวต่อไปได้ โดยมีระเบียบควบคุมสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัยและผู้เข้ามาใช้พื้นที่

ผู้ที่มีมองกรุงรัตนโกสินทร์ในฐานะแหล่งท่องเที่ยว ควรมองให้พ้นไปจากสิ่งปลูกสร้าง อาคารสถานที่ เพราะแม้เราจะโฆษณาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถานสำคัญ แต่ความจริงนักท่องเที่ยวจะดูสิ่งเหล่านี้เพียงครั้งแรก ครั้งต่อไปเขาจะอยากดูวิถีชีวิตผู้คน พฤติกรรมหรือสิ่งสะสมของผู้อยู่อาศัยมากกว่า สิ่งใดจะสวยงามได้ ย่อมสวยจากชีวิตคนที่มีความหลากหลาย มีความขัดแย้ง

สิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ เป็นเสมือนภาชนะที่บรรจุชีวิตชีวา ความเป็นอยู่ของผู้คนเอาไว้ การอนุรักษ์จึงมีความหมายมากกว่าการดูแลอาคาร แต่เป็นการทำให้ชุมชนที่เคย

อยู่ อยู่ต่อไป เสริมความสุขของผู้อยู่อาศัย และสร้างปัจจัยแห่งความอยู่รอดทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้คนเหล่านั้น ในฐานะผู้ธำรงมรดกที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่นวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ ซึ่งการทำความเข้าใจประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องเร่งด่วนอยู่ในปัจจุบัน การอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ด้วยความสมดุลทางอำนาจที่เหมาะสมกับฝ่ายราชการ ซึ่งก็ต้องมีนโยบายที่เข้มแข็งชัดเจนต่อเนื่อง และได้รับความร่วมมือจากเอกชน โดยเฉพาะด้านวิทยาการ

แนวคิดที่เน้นบูรณาการของทุกภาคส่วนได้ถูกนำมาใช้ในข้อเสนอ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา” ในฐานะภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape) ที่เป็นมรดกโลก ซึ่งกรมศิลปากร และ กทม. กำลังดำเนินการเสนอต่อยูเนสโก เป็นการมองภาพรวมมากขึ้นและมีบูรณาการ โดยครอบคลุมไม่เพียงแค่วัดวาอาราม หากยังหมายรวมทั้งพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์ ทั้งผู้คน วิถีชีวิต เป็นพื้นที่ที่มีชีวิตชีวา และเกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่จริงอีกด้วย โดยทั่วไป ผู้ทำแผนอนุรักษ์จะต้องทราบก่อนว่าอะไรคือสิ่งที่จะอนุรักษ์ ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสิ่งนั้น หากเป็นอาคาร ก็ต้องทราบว่า มีหลักฐานทางโบราณคดีหลงเหลืออยู่เท่าใด ยังมีสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า

หรือไม่ เพียงใด นั่นคือมองหาคุณค่าในแง่มุมต่างๆ ทั้งทาง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมของสิ่งที่ควรแก่การอนุรักษ์ ด้วย บรรทัดฐานอันเป็นที่ยอมรับ กฎเกณฑ์จึงต้องมีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับบริบทของแง่มุมดังกล่าว และมองอย่างเป็นองค์รวม

กลยุทธ์ในการจัดการพื้นที่วัฒนธรรมมีหลายรูปแบบ ซึ่ง ไม่จำเป็นต้องใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวนำเสมอไป เพราะ นักท่องเที่ยวไม่ใช่ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลอดเวลา การท่องเที่ยวจึง อาจจะไม่ใช่คำตอบสุดท้ายของการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งยัง อาจก่อให้เกิดปัญหาและความเสี่ยงที่คาดไม่ถึง ทางออกของการ สร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยั่งยืน คือการส่งเสริมให้ประชาชนร่วม กันลงมือจัดการบ้านเมืองของตนเอง ดังมีตัวอย่างความสำเร็จจาก ต่างประเทศเป็นเครื่องยืนยัน

กระแสหลักของสังคมโลกกำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ (Knowledge Economy) ซึ่งมี ส่วนย่อยคือเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) หมายถึงการใช้ความคิดและภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้เกิดผลในทาง เศรษฐกิจ การฟื้นฟูประชาคมในพื้นที่ก็น่าจะมองไปที่เศรษฐกิจ สร้างสรรค์เป็นอันดับแรก

ประชาคมเองก็ต้องตระหนักในสิ่งที่มีคุณค่าในชุมชนของตนให้ได้ ในขณะเดียวกัน จะต้องมิดุลอำนาจระหว่างรัฐและประชาคมด้วย เช่นหากประชาคมเห็นว่าอาคารสถานที่ในชุมชนของตนมีคุณค่าควรแก่การเก็บรักษา แต่หากหน่วยงานรัฐใช้เกณฑ์ตัวเลขตายตัวเป็นเครื่องวัดคุณค่าของอาคารสถานที่ การอนุรักษ์ก็จะกลายเป็นข้อจำกัดสำหรับชุมชนและปิดกั้นคุณค่าที่แท้จริงไปในที่สุด ดังในกรณีอาคารที่อายุไม่ถึงเกณฑ์โบราณสถานซึ่งหน่วยงานรัฐมีมติให้รื้อถอน แต่ประชาคมเห็นว่าเป็นอาคารที่มีความหมายในบริบททางสังคม เช่นโรงพิมพ์ของคุรุสภาที่เป็นโรงพิมพ์แรกของเมืองไทย หรืออาคารศาลฎีกาที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ด้านกฎหมายของไทย จึงร่วมมือกันต่อต้านการรื้อถอนดังกล่าว เป็นต้น

Summary of the forum

**“Krung Rattanakosin:
Yesterday, Today, Tomorrow”**

27 May 2011 at the Siam Society

A Siamese Heritage Protection Program Event

**A Siamese Heritage Protection Program
to Commemorate
the 84th Royal Birthday Anniversary of
His Majesty King Bhumibol Adulyadej
Patron of The Siam Society
Under Royal Patronage**

The Future of Krung Rattanakosin

On 27 May 2011, The Siam Society launched the Siamese Heritage Protection Program's series of forums targeting key issues of cultural heritage protection policy. This first forum was entitled "Krung Rattanakosin: Yesterday, Today, and Tomorrow". Krung Rattanakosin was selected for the kick-off event as it has one of the most vibrant and diverse cultural landscapes of all the "historical cities" of Asia, but at the same time presents many complex conservation and development issues involving different stakeholders, some of whom view the issues in very different ways.

The Siamese Heritage Protection Program is deeply grateful to the expert panelists and moderator who expressed their views in the discussion. Based on detailed recording of the proceedings, the Program Steering Committee has produced this booklet summary of the major points that emerged in the discussions. There were points of disagreement and differences of emphasis between panelists, but the summary in the pages that follow narrates the highlights that emerged from the discussion, without attribution to individual speakers. Anyone interested in exploring in greater depth the views of each

member of the panel may find the detailed discussion notes on the program web site www.siamese-heritage.org . In addition, the key-note speech in Thai of the Society's Vice-President, Dr. Wissanu Krea-ngam, providing historical perspective on Krung Rattanakosin, can be found at the mentioned website. The Program Steering Committee would like to express its thanks to Society member, Khun Visanu Euarchukiati, for his dedicated work in producing this summary of the proceedings in both Thai and English languages.

Based on review of the proceedings and on observations during the study tour of the Kadeejin Community that was conducted in connection with the forum, the Steering Committee has come to certain conclusions and recommendations regarding Krung Rattanakosin Conservation and Development:

- The interest and value of Krung Rattanakosin old city stems from its:
  - Historical significance over more than two centuries;
  - Palaces, temples, mosques, government buildings, boulevards, and other major public monuments;

- Mosaic of living communities, each with its own distinctive ethnic origins, economic and social niches, traditions, and vernacular architectures; and
  - Architectural contradictions and conflicts of Chinese shop houses, Thai temples, colonial style offices, and European baroque public spaces, all within close proximity to each, revealing a fascinating historic city that was built in part by royal design, but which in other parts grew through a spontaneous process of organic grassroots evolution.
- In the past, official Krung Rattanakosin conservation work has focused principally on the public monuments, and has given less importance to the conservation of vernacular architecture, to the diversity and integrity of living communities, and to the preservation of intangible culture. In fact, the glory of Krung Rattanakosin and its true value lies in the combination of grand public monuments and spaces, both religious and secular, and the colorful life of local communities that

combine traditional and modern life styles within historic neighborhoods.

- To fully take into account the community, vernacular, and intangible aspects of Krung Rattanakosin, any further conservation and development of the historic city should proceed only based on a detailed and meticulous cultural landscape mapping, done to the standards of international best practice.
- While all stakeholders agree on the importance of community participation in the conservation and development process, there are different views as to how well this participation has worked in the past and should work in the future, as evidenced by the conflict that has simmered in the Pom Mahakaan community. Clear guidelines for community participation and for conflict resolution, giving due regard to the legitimate interests of all stakeholders, need to be agreed upon.
- There have been many plans for the development of Krung Rattanakosin over previous decades, not one of which has been more than partially implemented. A holistic

vision of what Krung Rattanakosin should look like in the year 2032, which marks the 250th anniversary of the founding of the city, should be agreed upon by all stakeholders, together with a detailed implementation plan based on the cultural landscape mapping recommended above. This vision and plan would define the heritage value of Krung Rattanakosin that is to be conserved, and balance that conservation effort against the needs of each community to evolve in a natural fashion that accommodates a modern life style.

- Part of the reason for past failure of attempts to plan for the future of Krung Rattanakosin stem from the multiple overlapping government, royal and clerical jurisdictions over the area, which make coordination difficult. The establishment of the Committee for Development and Conservation of Krung Rattanakosin and Old Town in 1998 under the Office of the Prime Minister does not appear to have contributed to solution of the problem. It is recommended that the role and composition of that Committee should be revamped, or that the

Committee should be replaced by some other more effective coordinating mechanism.

- The urgency for development of a new Rattanakosin plan is accentuated by the movement of large government ministries out of Rattanakosin, which will leave the surrounding communities bereft of a principal source of their livelihood, endangering their way of life and also that of the large monastic communities that depend on them.
  - Tourism is an important component of any heritage conservation plan, but should not be the driving motivation underlying that plan. The heritage of Krung Rattanakosin should be conserved for Thai people, not for tourists. Proposals made to attract tourists, such as the “Bangkok Eye” project or sanitized riverside promenades, risk undermining the historical authenticity of the neighborhoods, and will result in both degraded heritage and an unsatisfactory tourist experience.
-

The above conclusions and recommendations are the sole responsibility of the Steering Committee of the Siamese Heritage Protection Program, and do not necessarily reflect the views of the Siam Society, its patrons, Council, or members, or of the members of the Krung Rattanakosin forum panel.

The Siam Society President, Bilaibhan Sampatisiri, gave a welcome speech. Siam Society Vice President, Dr. Wissanu Krea-ngam delivered the key-note speech launching the Siamese Heritage Protection Program.

Forum participants were:

1. Dr. Worrasit Tantinipankul – Instructor at the School of Architecture and Design at King Mongkut’s Institute of Technology in Thonburi
2. Khunpol Prompaet – Deputy Director of BMA’s Department of City Planning
3. Kemtat Visavayodhin – Senior Head of Conservation Management Department, Crown Property Bureau
4. Montira Horayangura Unakul – Cultural Expert, UNESCO
5. Dr. Yongtanit Pimonsathean – President of ICOMOS Thailand
6. Orasri Silpi – President of Bang Lamphu Community

The discussion was moderated by Suparp Khleekhajai, an independent mass communicator.

Welcome speech by Siam Society President,

Bilaibhan Sampatisiri

Forum speakers, moderator, and everyone in the audience, it is my honour to give the opening speech to the “Krung Rattanakosin: Yesterday, Today, and Tomorrow” forum, the first in a series of activities by the Siamese Heritage Protection Program on the auspicious occasion of the 84th Birthday of H.M. The King, the Royal Patron of the Siam Society.

Have you ever asked yourself about the things that we admire that are the sources of our national pride, and how they came to be what they are today? They were created and preserved by our forebears, for us in turn to pass on to posterity.

Had we allowed culture to precede politics, Phrea Vihear would not have become such a distraction. Thailand would be well known for things other than food or prostitutes. We would have wished for a government that takes on cultural issues sincerely, a government that thinks creatively, leading to the kind of knowledge which brings friendship, as stated in our Society’s motto.

As the nation's oldest cultural institute, it is the duty of The Siam Society, just as it has always been for the past 107 years, to take the intellectual lead and stir up creative discussions, gaining more wisdom in the process.

The topic of today's discussion is about the conservation and development of old Rattanakosin. This area already has many projects in the pipeline. What are we doing to it? It is tempting to speculate whether our children and grandchildren will see this area just as we see it today. Siam Society would like to call the attention of all Thai people, from all walks of life, all ages, whatever your social position, to give thought to it. We can bring change to society, create awareness for conservation, revive the people's bonds to their localities, instilling love and pride in their strong roots, and in the universality of the Thai people.

For Siam Society, I thank all speakers and the moderator, as well as journalists who took the time to come to help protect our Siamese heritage together. Thanks to Foto United Gallery who provided the Rattanakosin pictures exhibition. Special thanks are due to our main sponsors: Post Publishing Company Limited and Thanachart Bank.

Finally, I hope to see the Siamese Heritage Protection Program becoming the start of a cooperation that enables us to protect and preserve our national identity, so that it can be passed on to future generations.

The meaning of Krung Rattanakosin

The definition of Krung Rattanakosin in this discussion is the 5.8-square kilometer area bounded on one side by Ong Ang canal—inner and middle sections—and on the other side by the western boundary in Thon Buri. The currently disused term “Rattanakosin Island” denoted this same area.

Yesterday

Krung Rattanakosin became the capital of Siam when King Rama I decided to relocate across the river from Thon Buri to the east bank of the Chao Phraya River. The new location was considered more convenient for transportation and future expansions. City walls, forts and battlements were built along the newly dug city moats.

One important mission for the new capital was to revive the people's morale after decades of war with

Burma. The former capital, Ayutthaya, was effectively rebuilt in Rattanakosin. As old familiar names—Phukhao Thong, Khlong Maha Nak, etc.—were given to places in the new city, Ayutthaya reincarnated in Bangkok. With the return of confidence, the city prospered.

The city was even more populated in the reign of King Rama II. Expansion enlarged the city's boundary to present day Nang Loeng, Ananta-samakhom Throne Hall and Hua Lamphong. King Rama IV added New Road. Outside the city wall, Silom Road was constructed. Then King Rama V suggested that his family members and members of the nobility make merit by building bridges and roads, attracting even more people to the city. The population increased, but was still manageable during the reigns of Kings Rama VI and Rama VII.

Fifty years after the inauguration of Krung Rattanakosin, Bishop Pallegoix wrote of a Bangkok that thrived on both sides of the river, where occasional spires of mosques, pagodas and churches shot above the horizons. Houses and buildings were no taller than two storeys. European, Chinese and Indian architectures were to be found everywhere.

The wide roads saw very few vehicles, but in the river there were around a thousand boathouses. It was quite a welcoming city.

When Krung Rattanakosin was 150 years old, during the reign of King Rama VII, another westerner wrote of this Venice of the Orient that it could rival Shanghai, Saigon and many European cities.

Thai people preferred to live in floating houses or in orchards, to always be near the water. Houses were built on stilts which had the advantage of getting their grounds completely cleansed after each annual flood. The Thais started living on land, in western-style buildings, in the shophouses which were first built in Tha Chang, Na Phra Lan and Tha Tian.

Today

Boundary and conservation

In the 5.8 square kilometres area of Krung Rattanakosin, there are 30 royal temples, 16 temples, 3 mosques and a church. Most plots belong to Crown Property Bureau, followed by royal temples and Bangkok Metropolitan Administration (BMA) who look after public utilities.

Conservation effort for such a large area requires proper planning. The first plan was the result of a Krung Rattanakosin Development Plan contest in 1982, which evolved into the Krung Rattanakosin Conservation and Development Plan of 1992. The plan defined 20 projects and spawned 12 subplans. Only 2 subplans were successfully completed, and only with the help of local communities.

The public sector first initiated Krung Rattanakosin conservation and development activities on 30 September 1976 when the Interior Ministry set up a Committee for the Conservation of Structures with Historic, Literary or Artistic Significance in Bangkok Metropolitan Area. The committee had three primary duties: to conserve Rattanakosin Island, improve the Royal Plaza and regulate new buildings that may deface Rattanakosin Island. The committee later became Krung Rattanakosin Project Committee.

According to a Cabinet Resolution, all government buildings to be constructed within the 5.8 sq. Km. area must obtain approval from the Krung Rattanakosin Project Committee, which has the power to request Bureau of the Budget for construction budget cancellation.

The cabinet resolution also required that buildings which no longer serve the needs of occupying agencies, or reaching the end of contracts, be vacated. Such agencies should move out of Krung Rattanakosin. The vacated areas will be used for different appropriate purposes, e.g., a riverside park or a museum. Old BMA office complex will become a ceremonial city hall and a museum.

Krung Rattanakosin conservation and development plan comes from the old Krung Rattanakosin Project Committee, which is now Committee for Development and Conservation of Krung Rattanakosin and Old Town headed by a deputy prime minister. One of the committee's duties is to examine government building projects which are not regulated by BMA's authority. Non-government buildings are regulated by BMA to limit their heights to 10 metres. The Committee Secretariat is the Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, which contracts out to architecture faculties in universities and private companies to do the work.

In Bangkok city plan, Krung Rattanakosin is the inner zone of six zones of Bangkok. BMA has kept large retailers, factories and tall commercial

buildings out of this inner zone, with exceptions in Bang Lamphu and Wang Burapha. There is a plan to place stations on the MRTA blue line from Hua Lamphong to Thon Buri at Chaloem Krung and Wat Ratchabophit school.

Landscape improvements

BMA has implemented many landscape improvement projects in Krung Rattanakosin, such as the refurbishment of Santi Chai Prakan Park, with cooperation from local community. Improvements made to Ratchadamnoen Avenue include Maha Chetsada Bodin Plaza, with cooperation from Crown Property Bureau, and the area around old Public Relations Department ground which now belongs to the Treasury Department, but the controversial issue of creating a park in the Pom Mahakan fort is still unresolved. Waste water is now treated before discharge into the canals, and may be used to water street plants in some areas.

As for the buildings along Ratchadamnoen Avenue belonging to Crown Property Bureau, all tenants' 55-year contracts have expired in 2003 and the Bureau has itself undertaken the refurbishment of these buildings. There are plans to add more access

roads to surrounding communities, to build an underground crossing and to locate an MRTA station that will run along the Avenue.

Other showpieces of the Bureau are the renovations of shophouses on Na Phralan Road and, with cooperation from BMA, the old Department of Internal Trade across the river from Royal Thai Navy Convention Hall, giving an unobstructed view of the Royal Palace and Wat Pho from Thon Buri side for the first time.

There are many other agencies which own and look after old buildings in Krung Rattanakosin. Local communities and land owners in the area are also helping with the effort.

Local communities

Many communities in Krung Rattanakosin are currently active in conservation work and landscape improvements that help improve quality of life in the communities. On the other hand, the Krung Rattanakosin conservation and development plan is highly top-down by nature, as no input from communities was ever gathered. Since in Thailand today official plan is not adequately responsive to social changes, there is no officially recognised

community participation in the preparation of these plans.

Hence, Krung Rattanakosin may become somewhat of a ghost town in the near future due to the dispersal of government offices to make way for tourism. The fact that Krung Rattanakosin communities depended on those government offices for their livelihoods was not considered. Making Krung Rattanakosin beautiful does not have to mean moving people out of the area.

An example of community activism can be found in Bang Lamphu. The community fought to preserve Khuru Sapha printing house from demolition by Treasury Department. The ground was to be turned into a new park, but the area was already about to get Santi Chai Prakan park. Negotiations between Bang Lamphu community, Fine Arts Department and Treasury Department ended the demolition and the building was saved.

Bang Lamphu community even tries to improve its own environment. However, the effort to revive Bang Lamphu canal with EM solution failed because the canal was too clogged up. The community also discovered that the riverside walk

way behind FAO office had been occupied by squatters and eviction was not possible.

Many other communities in Krung Rattanakosin have developed and started their own conservation activities such as Wat Suwannaram market community—with help from Crown Property Bureau—and early Krung Rattanakosin communities of Ban Mo, Ban Bat and Ban Khamin.

Tomorrow

Krung Rattanakosin conservation is a matter that requires cooperation from all sectors, from government down to community level.

An example of a cooperative effort that may bear fruit in the future is the joint project of the Fine Arts Department and BMA, proposing that an area around the banks of the Chao Phraya River—from Wasukri pier to Memorial Bridge (Saphan Phut)—be inscribed as a world heritage site.

Flooding remains a challenge for Krung Rattanakosin. Long term flood prevention must take conservation into account. The world heritage proposal for Krung Rattanakosin includes flood walls that will have gaps because of landscape

consideration. BMA will fill these gaps with sand bags when required.

There will be many more development projects with cooperation from all sectors coming before the 250th anniversary of Krung Rattanakosin in 2032.

Principles and recommendations

Managing Krung Rattanakosin is more than renovating buildings. All aspects of the area must be considered under the management plan, but with proper environmental regulations, for a better quality of life for inhabitants and visitors alike.

Krung Rattanakosin should be viewed as more than a cluster of tourism sites with buildings and monuments. Major monuments are our advertised attractions that lure visitors to the area for the first time, but what the tourists come for on their second visits are the lives of the people, the activities they engage in, and the items of everyday life that provide color and character to the neighborhood. The beauty of the living culture of a community lies in diversity and conflict of everyday life and ordinary buildings.

Physical structures are containers of living human activities. Conservation is therefore more than preserving edifices, because it also means allowing the neighbour-hoods, upholders of intangible heritage, to carry on happily and sustainably. Gaining understanding of these conservation issues is an urgent priority today.

Public participation is needed as a balance against domination by the government, which must itself have a clear, firm and consistently sustained policy. There should also be cooperation from private corporations and academic institutions.

The integration-oriented concept has been used in the Chao Phraya Banks Cultural Landscape proposal, a world heritage historic urban landscape proposal to UNESCO by Fine Arts Department and BMA. The landscape is seen as an integrated entity of temples, monuments and people, along with their ways of life, in the communities that actually are living in the landscape.

The conservation planner must be clear on the object being conserved and know its history. If the object is a building, its archeological data must be collected, its architectural, economic, cultural and social

significance assessed. The conservation must be carried out with a standard that is universally acceptable. Rules and regulations must be flexible enough to accommodate local circumstances. The planner should take a holistic view of the project.

A cultural landscape management strategy can take many approaches, and should not depend on tourism. Tourists are transient by nature, hence a sustainable solution for Krung Rattanakosin must be something other than solely tourism, which can bring its own problems and unanticipated risks. A better solution may be encouraging the people to manage their own communities, a practice that has been successful in other countries.

The world economy is transforming into a knowledge economy, a subset of which is creative economy. The revival of local communities in Krung Rattanakosin should look into creative economy as a starting point.

The communities themselves must find their own excellence while striking a balance in their interactions with the government. A case where a community decided that one government building is significant to the community, but the community

cannot control the fate of that building, would point to a rigid application of top down regulations; conservation thus becomes an unwanted burden, value a forced proposition. Concrete examples are the culturally significant Khuru Sapha printing house and the Supreme Court complex, which had not reached the age of statutory ancient monument status and were therefore due for demolitions prior to community protests.

๙ ขอรับความคิดเห็น และแสวงหาเพื่อนร่วมทาง

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอเชิญชวนทุกท่านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ผ่าน “โครงการพิทักษ์มรดกสยาม” ซึ่งจะเป็นแกนกลางในการประสานความร่วมมือร่วมใจ ในการพิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่คู่แผ่นดินสยาม โดยสยามสมาคมฯ ยินดีรับข้อมูล ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากทุกท่าน และขอความร่วมมือจากสื่อมวลชนทุกแขนง ในการช่วยเผยแพร่ข่าวและกิจกรรมของโครงการให้สาธารณชนทราบ นอกจากนี้ สยามสมาคมฯ ยังยินดีรับอาสาสมัครผู้สนใจร่วมงานโครงการในด้านต่าง ๆ และการสนับสนุนด้านการเงินเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการด้วย ขอให้ท่านที่สนใจกรุณาติดต่อ:

คุณจารุณี คงสวัสดิ์ เจ้าหน้าที่โครงการพิทักษ์มรดกสยาม
 สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
 ๑๓๐ ถนนอโศกมนตรี (สุขุมวิท ๒๒) กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐
 โทรศัพท์ : ๐๒-๖๖๖-๖๘๖๖-๗ ถึง ๘๐๐
 โทรสาร : ๐๒-๒๕๔-๓๘๖๐
 e-mail: info@siam-society.org, janinee@siam-society.org
 website: www.siam-society.org, www.siamese-heritage.org
 วันทำการ : วันอังคาร-วันเสาร์ ๐๙:๐๐-๑๗:๐๐ น. (เว้นวันหยุดราชการ)

พิทักษ์มรดกสยาม

@siameseheritage

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นองค์กรเพื่อสาธารณกุศลที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า เผยแพร่ วิจัย และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย และประเทศใกล้เคียง โดยได้จัดให้มีห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ภายในสมาคมฯ จัดพิมพ์วารสารและหนังสือทางวิชาการ จัดให้มีป่ารุกษา สัมมนา นิทรรศการ ศึกษาศูนย์ ตลอดจนการแสดงด้านศิลปะและวัฒนธรรมอยู่เป็นประจำ จากผลการดำเนินงานกว่า ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา ทำให้สยามสมาคมฯ ได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ว่าเป็นหนึ่งในองค์กรที่เป็นผู้นำทางความคิด มีความคิดที่มั่นคง เปิดกว้าง มีความเป็นกลาง และเป็นมิตร สมดังคำขวัญของสมาคมฯ ที่ว่า “วิชายังให้เกิดขึ้นมรดกภาพ”

ผู้สนับสนุนโครงการ

Bangkok Post

true visions

